

O'ZBEK MUSIQIY FOLKLORINI BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIGA O'RGATISH MEZONLARI.

Hamidova Hafiza Nabiyevena

Musiqqa ta'limi 2-bosqich magistri
<https://doi.org/10.5281/zenodo.7483497>

ARTICLE INFO

Received: 14th December 2022

Accepted: 24th December 2022

Online: 26th December 2022

KEY WORDS

Estetik tarbiya, matematik statistika, vocal xoreografik.

ABSTRACT

Ushbu maqolada O'zbek musiqqa folklori orqali o'quvchilarni estetik ruhda tarbiyalash, san'atga bo'lgan qiziqishini yanada oshirish, qolaversa, dunyoqarashini boyitishga va badiiy didini yoritishga yordam beradi. Yuqorida qayd etib o'tilganidek folklor san'ati o'quvchi yoshlarga meros qoladigan qo'shiqlarning salmoqli turi mavsumiy mehnat qo'shiqlaridir. Bundan tashqari o'quvchilarni mavsumiy qo'shiqlarga bo'lgan mehrini oshiruvchi janr sifatida millatimizning bebaho boyligi bo'lib qoladi.

Tadqiqot muammosini nazariy va amaliy jihatdan o'rganish, ushbu sohada yaratilgan ilmiy-uslubiy manbalar mazmuni bilan tanishib chiqish asosida amaliy tajriba-sinov ishlarining qay tarzda qo'yilishiga jiddiy e'tibor berildi. Bu tadqiqot echimida o'ziga xos bosqich bo'lib, ilgari surilayotgan nazariy g'oyalarning amaliyotda qay darajada o'z isbotini topayotganligini aniqlashdan iboratdir. SHu maqsadda ushbu faoliyatning umumiy loyihasi ishlab chiqildi. Pedagogika umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarni estetik tarbiyalashda folklor qo'shiqlaridan foydalanish yuzasidan tajriba-sinov ishlarida qo'zda tutilgan maqsadni ijobiy hal etish uchun uning quyidagi vazifalari belgilab olindi:

1. Umumiy o'rta ta'lim maktablari musiqqa darslarida folklor qo'shiqlariga e'tibor va mavjud munosabatni o'rganish. Bu o'rinda umumiy o'rta ta'lim maktablari musiqqa darslarining turlari, ish mazmuni, repertuari, ularga rahbarlik qiluvchi musiqachi-pedagoglar, dars qatnashchilari o'rtasida anketa-so'rovlarni o'tkazish, pedagogik kuzatuv ishlarini olib borish, suhbatlar uyushtirish, tajriba-sinov ishlariga tayyorgarlik ko'rish.
2. Tajriba-sinov ishlarining loyihasi asosida tayyorlangan mashg'ulotlar mazmuni bilan dars rahbarlarini tanishtirish, ijobiy samaradorlikka ega deb faraz qilingan ish uslublari, shakl va metodlarini amalda qo'llash va ularning natijalarini tahlil qilib borish.
3. O'quvchi-yoshlarning milliy-ma'naviy qadriyatlarga, shu yo'sinda milliy musiqamizga, xususan, folklor qo'shiqlariga qiziqish va e'tiborlarini kuchaytirish, ularda bu borada ma'lum nazariy va amaliy bilim, tushuncha va malakalarni hosil qilish.
4. O'quvchilarni folklor qo'shiqlari vositasida estetik tarbiyalash borasida o'ziga xos muammolarni aniqlab, ularni asta-sekin bartaraf etish chora-tadbirlarini belgilash.
5. Folklor qo'shiqlari vositasida estetik tarbiyani amalga oshirish maqsadida ko'zlangan samarali mashg'ulotlar, ish shakl va usullarini takomillashtirib borish va amaliy so'rov,

munozara, konsert, ko'rik-tanlovlari, o'quvchilarning folklor qo'shiqlari bo'yicha ijrochilik bilan bog'liq bilim, malakalariga tayangan holda mashg'ulotlarning samaradorlik darajasini aniqlash.

O'quvchilarni folklor qo'shiqlari vositasida estetik tarbiyalash muammosi doirasidagi tajriba-sinov ishlari, asosan, 3 bosqichda tashkil etildi.

1. Tashkiliy bosqich. Bu bosqichda tajriba-sinov ishlari mazmunini yorituvchi loyiha va ishchi reja ishlab chiqildi. Har bir bosqichda hal etiladigan aniq vazifalar tajriba-sinov ishlari ob'ektlari, muddatlari belgilandi. SHu maqsadda tanlangan ob'ektlardagi badiiy havaskorlik darslari rahbarlari va shu faoliyatga jalb etilgan mas'ul shaxslar bilan tajriba-sinov ishlarining mohiyati, maqsadi, amaliy faoliyat jarayonini tashkil etish, kutilgan natijalar yuzasidan suhbat-muloqotlar o'tkazildi. Bu suhbatlarda tajriba-sinov ishlarini tashkil etish texnologiyalarini eksperimentatorlarga tushuntirish diqqat markazida bo'ldi. Tajriba-sinov ishlarining samaradorligini belgilovchi tajriba va nazorat guruhlarini belgilandi.

2. Asosiy bosqich. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarni folklor qo'shiqlari vositasida estetik tarbiyalash imkonini beruvchi pedagogik shart-sharoitlar yaratildi, ya'ni folklor qo'shiqlari bo'yicha mashg'ulotlar ishlanmalari (turli kecha, uchrashuv, munozara, ma'ruza-konsertlar ssenariylari va ma'sul rahbarlar bilan uzluksiz muloqot) yo'lga qo'yildi va amaliy faoliyatning borishi kuzatib borildi.

3. YAKuniy bosqich. Bu bosqichda tajriba-sinov ishlari natijalari umumlashtirildi va tahlil qilindi. Folklor qo'shiqlari orqali estetik tarbiyani amalga oshirish maqsadida ishlab chiqilgan mashg'ulotlar mazmuni, metodikaning samaradorlik darajasi aniqlandi. YAKuniy ko'rsatkichlar matematik-statistika metodi yordamida qayta ishlandi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarni folklor qo'shiqlari vositasida estetik tarbiyalash muammosini ilmiy tadqiq etish jarayonida amalga oshirilgan tajriba-sinov ishlari quyidagi prinsiplar asosida yo'lga qo'yildi va ijobiy natijalarga erishildi:

1. Tajriba-sinov ishlariga aniq maqsad va unga monand vazifalar asosida yondashilganligi.

2. Tajriba-sinov ishlarining o'ziga xos texnologiyasi ishlab chiqilganligi.

3. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida faoliyat ko'rsatgan musiqa darslarida folklor qo'shiqlariga e'tibor, munosabat haqida rahbar-o'qituvchilarning imkoniyatlari, qatnashuvchilarining qiziqish va istaklari inobatga olinganligi.

4. Tajriba-sinov ishlari maxsus reja va dastur asosida tizimli yo'lga qo'yilganligi.

5. Amaliy faoliyat jarayonida milliy qadriyatlarni tiklash va milliy musiqiy ta'limni barpo etish borasida olib borilayotgan islohotlar mazmunidan kelib chiqilganlik.

«Injost» (Bu erdadir) g'azalining matni. Bu mavzuda tayyorgarlik ko'rgan o'quvchi g'azalning mag'zini chaqishga harakat qildi. «Biyoki zulfi kaju chashmi surmaso injost» misrasi bilan boshlanadigan bu g'azalni fors tilida ifodali qilib o'qiydi. Davradagi tojik millatiga mansub o'quvchilar g'azalning ma'nosiga bir qadar tushunishi mumkin, chunki fors va tojik tillarining o'zagi birdir. Biroq boshqa millatga mansub yoshlarga ham g'azal matni tushunarli bo'lishi uchun uning o'zbekcha tarjimasini ham ifodali qilib o'qiydi.

Ifodali o'qishdan keyin matnda uchraydigan «ka'ba», «karbalo», «mustahiq», «karashma», «shahid» singari so'zlarga izohlar beriladi.

O'z ishimizda xalqning mavsum va marosim qo'shiqlarini o'quvchi-yoshlar e'tiboriga havola qilar ekanmiz, ularga bu bayramning tarixi, o'tkazilish an'analari, unda aytiladigan qo'shiqlar,

ijro qilinadigan o'yinlar va boshqa san'at tadbirlari to'g'risida tushuncha berishga urindik. Chunki Navro'z bayrami tabiat og'ushida nishonlanadi, o'sha kuni keng yalangliklarda dor o'yinlari, uloq, poyga, arg'amchi uchish, kurashish musobaqalari, milliy taomlar tayyorlash, sumalak pishirish, kelin salomlar uyushtiriladi. SHodiyonalarda yor-yorlar aytiladi, o'lanlar, xalq dostonlaridan parchalar kuylanadi. Xullas, Navro'z bayrami mehnatkashlarni, ayniqsa, yoshlarni go'zallikka, o'z azaliy milliy urf-odat, qadriyatlarimizga mehru muhabbat ruhida tarbiyalashning o'ziga yarasha vositalaridan bo'lganidan, undan o'rinli va unumli foydalanishga harakat qildik. Zero, bu bayramning nafaqat ma'naviy-estetik, balki vatanparvarlik, ekologik tarbiya borasida ham ulkan ahamiyati bor. Undan tashqari ommaviyligi ham ko'zda tutilgan samaraga erishishda ko'maklashadi.

Biz o'z tajribalarimizni o'tkazgan damlarda har yili Navro'z bayramiga katta tayyorgarlik ko'rdik va o'quvchilarni keng jalb etgan holda katta dasturda ko'pchilikka konsertlar berdik, turli tomoshalar uyushtirdik. Natijada konsert dasturlarimizdan folklor qo'shiqlari va kuylari asosida yaratilgan yangi nomerlar joy oldi. Bu erda ulardan biriga to'xtalib o'tamiz. U «Davrimiz yor-yori» deb atalgan vokal-xoreografik kompozitsiya bo'lib, keyinchalik dasturimizdan mustahkam joy oldi. Unga ko'ra Bobo dehqon, Momo er, Bahoroy obrazlari yaratildi. YOr-yor, kelin salom, mayda-mayda, halinchak, sust xotin, shuningdek, viloyat aholisi orasidagi o'ziga xos folklor namunalari ijro etildi. Bunday chiqishlar juda katta qiziqish va olqishlarga sazovor bo'ldi.

Vokal-xoreografik kompozitsiya uchun zamonaviy yor-yorlarning ham eng yaxshi namunalari tanlab olindi va yangicha raqslar jo'rligida ijro etildi. Darsdagi xushovoz ashulachi va raqqosa qizlar bu kompozitsiyada faol ishtirok etishdi. Bastakor Muhammadjon Mirzaevning «Bahor valsi» kuyi bu kompozitsiya uchun o'ziga yarasha uvertyura vazifasini bajardi. SHundan keyin qizlar guruhi yor-yor aytishib, kelin va kuyov obrazidagi yigit-qizni davraga olib kirishdi. Yigitlar ularga qo'shilishdi, shundangi so'ng hammalari birgalikda zavqli va quvnoq raqslar ijro etdilar. Qo'shiq bilan o'yin shu tariqa omuxta bo'lib ketdi. Biz xalq orasida mashhur bo'lgan «Dilxiroj», «Andijon polkasi» singari kuylarni ham shu kompozitsiya tarkibiga singdirib yubordik. Natijada barchaga ma'qul keladigan, ayniqsa, yoshlarda go'zal his-tuyg'ular uyg'otadigan konsert dasturlari yuzaga keldi.

Navro'z bayramining keyingi yillarda respublikamizda keng nishonlanayotganligi barcha xalqimiz qatori yosh avlod vakillarini go'zallikka, xalq an'analari, udumlari, hayotbaxsh odatlarga hurmat va ehtirom ruhida tarbiyalashda katta imkoniyatlarga egaligini ko'rsatdi. Biz ham o'z ishimizda hayot sinovlariga dosh bergan, ko'p asrlardan beri yashab kelayotgan va qayta tiklanib, umumxalq shodiyonasiga aylangan bu kabi an'analardan o'quvchilarni ma'naviy-estetik tarbiyalashning samarali vositasi sifatida unumli foydalandik. Faqat ashula va raqs to'garagi jamoasi faoliyatida emas, balki boshqa ijodiy darslar ishida ham turli sanalar va bayramlar bilan bog'liq bo'lgan va ularga atab yaratilgan folklor qo'shiqlarining turli janrlaridagi namunalaridan va raqslardan foydalandik. Bu esa o'z navbatida to'garagimiz faoliyatining ommaviylashuvida katta ahamiyat kasb etdi.

SHunday qilib, folklor qo'shiqlari vositasida o'quvchilarni estetik tarbiyalashni tashkil etish texnologiyasining komponentlari aniqlandi va ularning samaradorlik darajalari amalda sinab ko'rildi. Tadqiqotda tarixiy, san'atshunoslikka oid, pedagogik, psixologik, metodik, tashkiliy jihatlar, shuningdek, bu texnologik majmuaning mazmunidagi an'anaviylik, milliylik,

qadimiyluk va zamonaviyluk prinsiplarining qo'llanishi folklor qo'shiqlaridan estetik tarbiya vositasi sifatida foydalanishning samaradorligini ta'minladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Badiiy asarlar vositasida estetik tarbiya berish-T.:O'qituvchi,1978.-49-bet.
2. Voxidov.E.Shoiru,she'ru,shuur.-T.:YOsh gvardiya,1987-221-bet.